

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תש"י

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיבוטיו של מתרגם

ב

מחיבוטיו של מתרגם אביא הפעם דוגמה אחרת, וגם
היא מתרגום ספרו של מכס ברוד "גליליי הכבול". המחבר

מספר בו על הרגשתו של גליליי בגילוי-אמיתותיו במדע, ועיקרן הרגשה של האמת האחת והיחידה, והוא אומר, כי גליליי חש את דרכו בחקר כשיחה שבינו ובין האלוהים. התיבה הגרמנית לשיחה הזאת היא Zwiesprache או Zwiegespräch, ולפי הדין הוצרכתי לתרגמה „שיחת שְׁנַיִים“, כדרך שתרגמתי לפני עשרים שנה מטה של בּוֹבֶר, ששמה כך ושנדפסה אז ב„הפועל הצעיר“. אך אודה, כי פה, בספר על גליליי, היה התרגום הזה קשה עליי. אמנם, ביקשתי להיאמן למקור, לספר שלפניי, אך לא יכולתי שלא להיאמן למקור-המקורות, לספר-הספרים, אשר הראנו אך איש אחד, המדבר עם אלוהים פנים אל פנים ופה אל פה. ביקשתי אפוא מלה מִכַּכֶּת יותר, שיש בה כעין הבהוב של הומור, ונמצאה לי בביטוי טֶנְדֵּנְצִיָּה, וכן כתבתי בתרגומי: „כשיחת טֶנְדֵּנְצִיָּה בודדת בינו ובין אלוהים נראו לו לילי-החקר ספוגי-האוויר, אשר בהם ידו תפסה, הלוך ותפוס, סוגיה חדשה במסכת האמת הנצחית, כאילו היה ילד-החמודות לבורא-העולם“ (עמ' 64). על שימושי בביטוי הזה יצא קצפו של ד"ר י"ל ברוך — באיחור של עשרים שנה הוא בא להזכירני, כי בעברית ייָאָמַר „שיחת-שְׁנַיִים“, והוא מוסיף ושואל: „ומה לנו ולביטוי פרסי זה, שנמצא פעם אחת בתלמוד, בפתגם „טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלא“, כלומר: טוב לשבת בשניים, דהיינו נשואה, מלשבת באלמנות.

אלא שהשאלה, שהוא שואל, מכוונת בעצם לכתובת רחבה ביותר — המוני-עמנו שהשתמשו דורי-דורות בפתגם כולו בדיבורם, ועשרות סופרים המשתמשים בדורנו באותה

בלה, שנשתכחה מולדתה הרחוקה ונבלעה בנו כמלה קרובה.
 עד כמה השריש הפתגם בפי העם, אתה למד מכך, כי מביאו
 טביוב באסופתו, שלא כנס בה אלא השגור ממש בפי העם,
 והוא מעיר, כי הפתגם, שמקומו במסכת יבמות מובא תמיד
 בשם ריש לקיש. אך כנראה הוא משל עממי. וכן אתה למד
 מכך, כי טובי סופרינו משלבים את הפתגם, כולו או חלקו,
 בתוך דברי דיאלוג, כלומר בשיחה החיה. כן יביא ש"י
 עגנון, בסיפורו "הכנסת כלה" פרק "מסובין", דבר-שיחה
 בין אלמן ואלמנה בליל-סדר, והוא כותב, "אלא האשה בזמן
 שהיא בבית בעלה, הכל כדאי הוא לה, מת בעלה, כל העולם
 אינו כדאי לה. סבורה הייתי תחילה להזמין אורח, אבל
 יאמרו הבריות: זקנה זו שד משחת, מבקשת לה קב-נחת.
 שחק מיכאל ונאנח ואמר: טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלי.
 ואף-על-פי שהדברים בלשון ארמי נאמרו, שאין שרה לאה
 מכירה, נענעה לו בראשה, כאדם שאומר: יפה דיברת, אמת
 דיברת" (עמ' רל"ה). ואילו י"ח ברנר מביא במחזה "מעבר
 לגבולין", דברי ר' חיים יהודה באוזני אחותו רבקה: "מה,
 אחותי... נו, אין דבר, אין דבר. יודע אני, טב למיתב טנדו —
 אמרו רבותינו ז"ל. אך הוא (כעלך) הלא יקחך אליו בקרוב"
 ולא עוד, אלא שנמצאו משעשעים בפתגם ומשנים סדרו,
 וכן אברהם מאפו, הכותב בסיפורו "עיט צבוע" לאמור:
 "ומה טוב ומה נעים לשבת אלמנה ונקרא שם עדן
 עלי, כי לשמו ולזכרו תאוות נפשי" (מהדורת "דביר", עמ'
 תמ"ז); לאמור, ככוחו בצירופים צירף וְכַרְה־כְּתוּב: הנה מה
 טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, וְזָכַר הפתגם שלנו בשינוי

סדרו: טוב לשבת אלמנה. והגדיל י"ל גורדון, המעודר במכתבו את אברהם צוקרמן, שפירק שותפות במסחרו. לאמור: "טוב עשית, כי הוצאת צווארך מן הקולר ומשכת את ירך מן הקדרה דבי שותפי; על כגון דא נאמר: טב למיתב ארמלא מלמיתב טן-דו, והאנשים האלה ידועים לבני צרויה" (ג'חומה"ס תרל"ו, נדפס ב"רמה"ב, עמ' 332); לאמור, יצר בהפך הסדר פתגם אחר.

ויפה במיוחד הוא השימוש של ח"נ ביאליק, הכותב במסתו "הלכה ואגדה" לאמור: "הלכה רצופה לאגדה טן-דו — תעודת-בריאות ושטר-בגרות היא לאומה; וכל מקום שאתה מוצא אגדה ארמלית, בידוע שנתרופפו כוח המעשה וכלי המעשה של בעליה, והם צריכים רפואה". כאן לימדנו המשורר להסתייע הן בתיבה "טנדו" הן בתיבה "ארמלית" כמושגים, כמונחים; הראשונה לשהייה בשניים, האחרונה לשהייה בבידידות. כאן ניתנה, כנראה, ראשית-דחיפה לשימוש בתיבה "טנדו", שנתרווח בספרותנו כל-כך, שאילו ביקשנו להביא דוגמאות לו, לא היינו מספיקים. ואזכיר אך דוגמה, שבה הקדמתי שימושי הנזכר, והוא בתרגום שיר של פֶּרִיס לבית מִינְהָאוֹן, הפותח: "רכבנו טנדו עלי פֶּרֶנְבוֹר / יש אני ויש היא הקדמנו לדהור" (זכרונות של יקה לגרונימן, עמ' 49). וכן אזכיר, כי יעקב קופילביץ קרא זה מקרוב פרק בסידרת מאמרים שלו בשם "טנדו" (דורות, גל' ד').

ואחרון אחרון, הסמכות להיעזר במלה "טנדו" כשלעצמה ניתנה לנו בידי גדול-אמנינו בסיפור, הוא מנדלי, הכותב

בסיפורו „התמורה“, לאמור: „הייתי מתגעגע על בני ביתי
ומתעצב בלבי שנשבת חגיזה ולא אשב הלילה טנדו כמלך
אצל אשתו המלכה“ — ושלום על ישראל ועל מתרגמיו.